

TURBUCZ DÁVID

HORTHY MIKLÓS „ORSZÁGLÁSÁNAK” TIZEDIK ÉVFORDULÓJA¹

Horthy Miklós a két világháború közötti magyar történelem egyik meghatározó személyisége, a korszak kétségtelen szimbóluma. Az általa betöltött „szimbólum-szerep” elsősorban a személye köré felépített – szelektíven konstruált – vezérkultuszra, a modern kori magyar történelem egyik meghatározó politikai mítoszára támaszkodott.²

A kultuszok kialakulásának első szakasza a kultusz kutatás szakirodalma alapján az „értéktételezés”, azaz az alapelv megfogalmazása, személy esetén az „egyen felmutatása”, amely hívószóvá alakul.³ Horthy Miklós vezérkultuszát az első világháború során kialakult „Novara hőse” képére 1919. június-júliusában Szegeden kezdték el felépíteni. A kultuszépítés első szakasza során a „nemzetmentő” fővezért népszerűsítő propaganda 1919 őszét követően, a politikai és hatalmi viszonyok megváltozásával összefüggésben tett szert fokozatosan növekvő jelentőségre a korszak szimbolikus politikájában. A kormányzóválasztást követően – a konszolidáció végbemenetelének megfelelően – azonban a kultusz jellege és tartalma is megváltozott. A militáns, autokrata típusú vezérkultuszt egy

¹ A tanulmány a Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulásának és Horthy Miklós kormányzóvá-választásának tizedik évfordulója című OTDK dolgozat rövidített, szerkesztett verziója.

² Dömötörfi Tibor: A Horthy-kultusz elemei. In: *História*, 1990/5-6. sz. 26. Az elméleti vonatkozásokhoz lásd Lakner Lajos: Irodalmi kultusz, történetiség, aktualitás. A kultusz kutatás alapjai. In: *Kultusz, mű, identitás. Kultusztörténeti tanulmányok. 4.* Szerk.: Kalla Zsuzsa, Takáts József, Tverdota György. A Petőfi Irodalmi Múzeum Könyvei 13. Budapest, 2005. 15-16.; Ernst Cassirer: *The Myth of the State*. Doubleday & Company, Inc., Garden City, N. Y. 1955. 1-3.; Murray Edelman: *A politika szimbolikus valósága*. Posztmodern politológiák. Sorozatszerk.: G. Fodor Gábor, Szabó Márton, Welhammer Zsolt. L'Harmattan, Budapest, 2004. 28-30.

³ Zeidler Miklós: *A magyar irredenta kultusz a két világháború között*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2002. 10.

konszolidált stílusú, a hagyományos uralkodói reprezentációra épülő kultusz váltotta fel.⁴ Tartalmát tekintve pedig Horthy személyében rövidesen az „országépítő” kormányzót népszerűsítette már a teljes állami apparátus.⁵ Az így megkonstruált világ azonban különféle technikák segítségével „állandó igazolásra szorul”-t a „jóanság visszatérését” megnehezítendő és természetesen a megteremtett világot lerombolni szándékozó ellenvélemény megakadályozása érdekében. Ennek eredményeképpen jelentek meg a Horthy-kultusz ünnepélyes és hétköznapi rítusai, amelyek visszatérő, „hitet megerősítő” cselekvéseikkel ismételték a kultusz alapelveit.⁶

A két világháború közötti Horthy-kultusz évről-évre ismétlődő, állandó rítusait alkották a kormányzóhoz és az általa szimbolizált rendszerhez kötődő évfordulók: a Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulása (november 16.), a kormányzóválasztás időpontja (március 1.), illetve Horthy születés- és névnapjai (június 18., december 6.).⁷ Közülük kettővel, a budapesti bevonulás és a kormányzóválasztás tizedik évfordulójával foglalkozott a XXIX. OTDK-n bemutatott dolgozatunk. E tanulmányunk – a terjedelmi lehetőségeknek megfelelően – az utóbbi, a Bethlen-kormányzat szimbolikus politikájában jóval meghatározóbb szerepet játszó évfordulót mutatja be. A budapesti bevonulás jubileuma kevésbé hivatalosnak tekinthető és elsősorban a „szegediek” ünnepének számított.⁸ Az elvégzett szerkezeti és tartalmi változtatásokat részben ez is indokolja. A két évforduló közötti különbségtételt a miniszterelnök Horthy fővezéri tevékenységéhez, különösen a fehérterrorhoz való kritikus, távolságtartó viszonyával magyarázhatjuk.⁹

⁴ Dömötörfi Tibor: i. m. 26.

⁵ Romsics Ignác: Horthy-képeink. In: *Mozgó Világ*, 2007/10. sz. 11.

⁶ Lakner Lajos: i. m. 18. Lásd még Dávidházi Péter: „Isten másodszülöttje”. *A magyar Shakespeare-kultusz természetrajza*. Gondolat, Budapest, 1989. 5., 8-15.; Zentai Violetta: Politikai antropológia: A politika antropológiája. In: *Politikai antropológia*. Szerk.: Zentai Violetta. Szemeszter. Sorozatszerk.: Babarczy Eszter, Erdélyi Ágnes. Osiris Kiadó – Láthatatlan Kollégium, Budapest, 1997. 19-23.

⁷ Dömötörfi Tibor: i. m. 24-25.

⁸ Uo. 25.

⁹ Romsics Ignác: Horthy-képeink. i. m. 17.

Az 1930-as jubileumi rendezvényeket, amelyeket Horthy február 18-án hagyott jóvá, összetettségükre való tekintettel tematikus megközelítésben tárgyaljuk.¹⁰ Elsőként a sajtó szerepét tekintjük át.

A JUBILEUM A SAJTÓBAN

A vizsgált korszakban, annak ellenére, hogy a rádió és a filmhíradó is a korabeli tömegkommunikáció részévé vált már, még mindig a sajtó tekinthető az elsőszámú közvélemény-formáló eszköznek.¹¹ Az egyes lapok politikai orientációi között a plurális sajtóéletnek megfelelően voltak különbségek, így az aktuális politikai kérdésekről eltérő nézőpontok jelen(het)tek meg, s ez a Horthy-kultusz esetében is kimutatható. 1930. február 9. és március 18. között a felhasznált 9 napilapban 237 cikk (ebből 16 vezércikk) jelent meg. A jubileumhoz való viszonyulásuk tekintetében e lapok (az eltérő irányvonalaik miatt pontosan nehezen definiálható liberális-demokrata *Az Est*, *Magyar Hírlap*, *Pesti Hírlap*, *Újság*, a keresztény-nemzeti ellenzéki *Magyarság*, a konzervatív-nacionalista szellemiségi *Budapesti Hírlap*, a keresztény *Nemzeti Újság* és a Bethlen érdekkörébe került *8 Órai Újság*), amelyeket igyekeztünk politikai irányultságukat tekintve reprezentatív módon összeválogatni, két csoportba sorolhatóak.¹² A szociáldemokrata *Népszava* annak a véleménynek adott hangot – 3 cikkében –, hogy „nincs ok az ünneplésre”, ugyanis lényeges „változásra” van szükség a politikai rendszer és a – szerintük sikertelen – kormányzati politika tekintetében is. Ráadásul a jubileumi kormányzói amnesztia mértéke is elégtelen.¹³ A további 8 lap a politikai orientációjától függetlenül – összesen 198 cikkben – meglehetősen alaposan tájékoztatta az olvasóit a jubileumi

¹⁰ A jubileum előkészítésével kapcsolatos iratok megtalálhatóak: MOL K. 26. A miniszterelnökség központilag iktatott és irattározott iratai. 1364. csomó, 1930, II. tétel

¹¹ Hámori Péter: Kísérlet egy „propagandaminisztérium” létrehozására Magyarországon. In: *Századok*, 1997/2. sz. 353-354.

¹² Sipos Balázs: *A politikai újságírás mint hivatás. Nyilvánosság, polgári sajtó és a hírlapírók a Horthy-korszak első felében*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2004, 103-110.

¹³ *Népszava*, 1930. március 2. 3.

rendezvényekről, az évfordulónak emléket állító intézkedésekről, és kivétel nélkül közölték a kormányzót méltató cikkeket. Ebben a fejezetben az utóbbiakkal foglalkozunk. Ezen cikkek száma 39.

A kormányzóválasztás tizedik évfordulóján a sajtóban megjelent méltatások, illetve természetesen az ekkor elhangzott beszédek, bár tartalmukat tekintve többé-kevésbé eltérőek voltak, miután a kormányzóról kialakított vezérkép elemeit eltérő mértékben hangsúlyozták, de közös vonásuk volt, hogy Horthy Miklós a megfelelő, az egyedül alkalmas ember az ország vezetésére, egyedül ő méltó a követésre. A magyar államnak, a magyar nemzetnek nem lehet tehát más vezére a kormányzón kívül.¹⁴ Mindezt azonban csakis úgy érthették el, ha személyének, képességeinek, erényeinek és tetteinek aránytalanul „felnagyított imaginárius képét” hozták létre, ápolták és közvetítették a közvélemény felé, ahogyan a Horthy-évfordulók alkalmából tették.¹⁵

A *Budapesti Hírlap*, a *Nemzeti Újság*, a *8 Órai Újság*, az *Újság* és *Az Est* (utóbbi kettő az 1919-1920-as cikkeinek felidézésével is) és a *Pesti Hírlap* vasárnapi mellékletének 15 cikke Horthy életének 1920 előtti szakaszával foglalkozott. E cikkek meghatározó tartalmi eleme volt a kormányzó családja, ősei és gyermekkora. Ezen túl a tíz éves kormányzói tevékenység sikereit magyarázni szándékozó „káprázatos” tengerész pályafutása, az első világháború alatt elért „ragyogó haditettei”, azaz a kultusz alaprétege töltött be még központi szerepet. Természetesen az ellenforradalom során véghezvitt „elévülhetetlen” „nemzetmentő” munkája sem kerülte el a sajtó figyelmét.¹⁶ A fővezéri időszak

¹⁴ A szakirodalom mindezt a „megszemélyesített kollektív vágy” jelenségével magyarázza, ami annyit jelent, hogy a válságos időszakokban megfogalmazott „kollektív vágyak” perszonalizálódnak, mert már a hétköznapi eszközök helyett a vezérben keresik az emberek a megoldást. Ernst Cassirer: i. m. 351-353.

¹⁵ Anssi Halmesvirta: Két kultusz Finnországban. Külföldi jótevő és egy hazai felszabadító. Lenin és Mannerheim. In: *Rubicon*, 2007/9. sz. 55.; Vö. Lakner Lajos: i. m. 18.

¹⁶ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1. 16-18.; *Nemzeti Újság*, 1930. március 1. 3-4.; *8 Órai Újság*, 1930. március 1. 7.; *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1930. március 2. 4-22.; *Újság*, 1930. március 1. 1. és március 2. 3-6.

bemutatásához a szimbolikus kezdet motívumát alkalmazták,¹⁷ ezáltal a magyar történelem olyan fordulópontjaként mutatták be Horthy fővezéri tevékenységét (különösen a budapesti bevonulást), amely az azt megelőző – erkölcsi csőddel azonosított – időszakhoz képest, egy minden szempontból megújult, a „keresztény” és a „nemzeti” értékeken alapuló korszak kezdetét jelentette. Azért jelenthette ezt, mert az országnak és a „bűnös” Budapestnek az „új honfoglalás” részeként történő újbóli birtokbavételéről, visszafoglalásáról volt szó. E szimbólumrendszer központi alakjának természetesen a fehér lovon bevonuló Horthy Miklós tekinthető.

Az *Est*, a *Pesti Hírlap*, a *8 Órai Újság*, a *Magyar Hírlap*, a *Budapesti Hírlap* és az *Újság* 6 cikke elsősorban a céltudatos, kötelességteljesítő, önzetlen, a „magyar igazság által áthatott” személyiségével és az elmúlt tíz évvel foglalkozott.¹⁸ Mindegyik kitért arra, hogy az elmúlt évtizedben valóra váltotta a személyéhez kötött vágyakat, azaz leszögezték, hogy a jubiláló kormányzó építette újjá az országot. Mindezt a kultusz a múltba tekintve mutatta be, de egyben utalt a jövőre is, amellyel így azt sugallta, hogy a magyar nemzetnek nincs oka félni az előtte álló „ismeretlen” veszedelmektől, mert olyan „irányító és vezető” erővel rendelkezünk, amelyre a „sorsunkat megnyugvással bízhatjuk”. Ha a kormányzó vezetésével – állította a kultusz érvrendszere – a konszolidáció során ezeket eddig is leküzdöttük, akkor ez a jövőben sem lesz másképpen, így kizárólag Horthy a „nemzet oltalmazója”, „sziklavára”, „vezércsillaga” és a magyar sors „biztos záloga”. A *Pesti Hírlap* a fentiekkel összefüggésben kihangsúlyozta, hogy a konszolidálódó Magyarország államfőjeként mindvégig alkotmányosan kormányzott, azaz ő volt a pártok felett álló „fix pont”, az „egyéni érdekek fölé kerekedett

¹⁷ Vö. Gerő András: *Képzelt történelem. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX-XX. századi történetéből*. Polgart, Budapest, 2004. 289.

¹⁸ A Horthy-kultusz már 1919 őszén összeolvadt az irredenta kultusszal, így a kultusz interpretációjának megfelelően Horthy személyesítette meg a történeti magyar államot, illetve ő jelentette a garanciát az elvesztett területek visszaszerzésére. Vö. Zeidler Miklós: i. m. 47-48.

közérdek”.¹⁹ E szimbólumokat ugyan 1919-ben is használták, de 1930-ban már egyértelműen az alkotmányos, konszolidált állam keretei között értelmezendők.

A kormányzó ilyen módon értékelt történelmi szerepét, illetve ennek meghatározó aspektusait a vezérkép további elemei is alátámasztották, kihangsúlyozták. Ezek közül az egyik a magyarok Istene motívum gyakori alkalmazása volt, amivel Horthy államfői tevékenységét, a neki tulajdonított eredményeket isteni akaratként, a szebb jövőt isteni ígéretként állíthatták be. Ezáltal – az Ószövetség vonatkozó részének átértelmezésével – különleges viszonyt fejeztek ki a „nemzetiesített” Isten és a kiválasztottnak tekintett magyar nép között, s e „különleges pártfogás” eredményének tekintették, hogy Isten kiválasztotta, majd elküldte a magyar nép vezetésére Horthy Miklóst.²⁰

A vezérkép alaprétegének köszönhetően a Horthy-kultusz leggyakrabban alkalmazott hasonlata volt, hogy az országot, a nemzetet egy hajónak tekintették, amely a kapitányától megfosztva hanykolódik a viharos tengeren, a sziklák által állandóan veszélyeztetve. Egészen addig, amíg egy „vitéz”, „hős” katona, Horthy Miklós a parancsnoki hídra nem lép. Ezt követően vezérként, „megbízható és megnyugtató erőként” a kormánykerék mellett állva az alkotmányossághoz és törvényességhez ragaszkodva a „magyar nemzet boldogulásának”, „feltámadásának” irányába vezeti a hajóját, természetesen sikeresen dacolva az ezt akadályozó természeti erőkkel. A metafora érzékeltette a szebb jövő ígéretét, amely azonban csakis a megfelelő irányítás mellett, a kormányzó által megszabott irány követésével érhető el.²¹ Az ország kormányosa motívuma tehát kiválóan alkalmas volt a vezér alapvető feladatának, az iránymutatásnak, és tulajdonságainak (céltudatosság, határozottság,

¹⁹ 8 Órai Újság, 1930. március 1. 1-2.; Pesti Hírlap, 1930. március 1. 1.; Budapesti Hírlap, 1930. március 1. 15.; Újság, 1930. március 1. 1.; Magyar Hírlap, 1930. március 1. 1.

²⁰ 8 Órai Újság, 1930. március 1. 1.; Az Est, 1930. március 1. 1. Gerő András: i. m. 293-297. Különösen a 294. oldal.

²¹ Nemzeti Újság, 1930. március 1. 1.; Magyar Hírlap, 1930. március 1. 1.; Az Est, 1930. március 1. 1.

megbízhatóság) a kifejezésére, igaz, ezeket más hasonlatok, szimbólumok is érzékeltették.

A kormányzó méltatásának állandó eszköze volt, hogy a magyar történelem nagy alakjaihoz, korábbi kormányzókhoz, uralkodókhoz, függetlenségi harcosokhoz hasonlították, ezáltal történelmi szerepét történelmi párhuzamok is erősítették. A *Budapesti Hírlap* március 1-jén „A mi kormányzónk” címmel közölte Klebelsberg Kuno vezércikkét, amelyben a vallás- és közoktatásügyi miniszter kihangsúlyozta, hogy „tragikus történelmünk” során eddig négy alkalommal kellett olyan „vasakarátú” és „izmos kezű” kormányzót választanunk, akik nélkül a nemzet elveszett volna. Ezzel magyarázta, hogy a Hunyadihoz hasonló „hadvezér” és „hadseregszervező” Horthyból fővezér, majd alkotmányos államfő lett – érvelt. A *Pesti Hírlap* két további írása szintén hasonló tónusú párhuzamot vont, megjegyezve, hogy a „nemzet egyhangú lelkesedése” választotta meg az eddigi kormányzókat.²² A korábbi kormányzók mellett [Hunyadi Jánoshoz 4, Szilágyi Mihályhoz 2, Kossuth Lajoshoz 4 esetben] a kormányzó szimbolikus elődjének tekintett IV. Bélához hasonlították még a jubileum során 1 alkalommal, amely az „elvértett, kizsarolt, alélt erejű országot” újjáépítő kormányzó képének erősítéséhez járult hozzá. A Hunyadi-Horthy párhuzam természetesen a katonai imázs szempontjából sem volt jelentéktelen.²³

A kormányzó személye köré felépített arisztokratikus „főkultuszt” kiegészítették a kormányzói család „tagjai köré font mellékkultuszok” is.²⁴ A *Budapesti Hírlap* nyolc oldalas jubileumi összeállítása és a *8 Órai Újság* nemcsak a kormányzó életét, hanem az 1901-ben alapított családjának „tisztaságát, fennkölt harmóniáját” is példaként állította a magyar társadalom számára, a kormányzói család mintalkotó szerepét erősítve. A tizedik évforduló esetében a *Budapesti Hírlap*, a *Pesti Hírlap*, a *8 Órai Újság* és a *Nemzeti Újság* egy-egy cikkében Purgly Magdolna az

²² *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1. 1.; *Pesti Hírlap*, 1930. március 1. 1. és 8.

²³ *Újság*, 1930. március 1. 1.; Vö. Olasz Lajos: *A kormányzóhelyettesi intézmény története (1941-1944)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2007. 116.

²⁴ Dömötörfi Tibor: i. m. 25-26.; Olasz Lajos: i. m. 425-428.

„első magyar hitves”, a „takarékos háziasszony”, a „szegények védőasszonyának” gyermekvédő, nyomorenyhító tevékenysége, és természetesen a hitvesi és az anyai kötelességének teljesítése, „szerető gondoskodása” került kultikus magasságokba.²⁵ A családi élethez természetesen hozzátartozott az „országépítő” kormányzó mindennapjainak a bemutatása is. A *Budapesti Hírlap* 6 cikke a kormányzó egy napjáról, „végtelenül egyszerű” életmódjáról írt, de a fényképekkel illusztrált összeállításában a gödöllői és kenderesi kastély is bemutatásra került. Azt sem felejtették el kihangsúlyozni, hogy Horthy „jó gazda”, „vérbeli” vadász és ő a „legelső magyar sportember”.²⁶

A kultuszépítés meghatározó technikáját alkották a fényképek, festmények, amelyek képi síkon építették és erősítették a vezérképet. A jubileum során a napilapok képes mellékleteiben, a képes hetilapokban közölt, korábban készült fényképek, vagy a megbízott fotósok által készített – reprezentatív-uralkodói beállításokat követő, s a kormányzó határozott tekintetét sugárzó – portrék jelentek meg.²⁷ Természetesen szerepet kaptak, különösen az életrajzi összefoglalók esetében, a családi élet, a magánélet képei is, kezdve a gyerekkori képektől, a „háborús hőst” ábrázoló képeken át, egészen a vadászó kormányzóig. Külön fejezetét alkotja ennek a kategóriának László Fülöp Horthyról 1929-ben készített festménye, amelyet az Angliában élő művész ekkor adományozott a magyar nemzetnek, és legelőször a sajtóban, majd a Szépművészeti Múzeumban volt látható. A legtöbb festményhez hasonlóan ez is egész alakos ábrázolás, amely díszegyenruhában, a kitüntetéseiével és karddal ábrázolja a jövőbe tekintő kormányzót, akinek a háta mögött – a közelmúltat jelképező – borús fellegek láthatóak.²⁸

²⁵ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1. 22.; *8 Órai Újság*, 1930. március 2. 5.; *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1930. március 2. 22-23.; *Nemzeti Újság*, 1930. március 2. 7.

²⁶ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1. 19-23.; *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1930. március 2. 21-22.

²⁷ *Képes Krónika*, 1930. március 2. 1.; *Képes Pesti Hírlap*, 1930. március 1. 1.

²⁸ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1. 6.; *Pesti Hírlap Vasárnapja*, 1930. március 2. 1.; Dömötörfi Tibor: i. m. 25.

A „HÁLA TÖRVÉNYE”

A sajtó mellett további kultuszépítő eszközök alkalmazására is sor került. Közülük kiemelkedett a kormányzóválasztás „tizedik évfordulójának megörökítéséről” szóló törvényjavaslat, amelyet Bethlen István 1930. február 12-én „hosszantartó élénk éljenzés” kíséretében nyújtott be a képviselőházban. Az indoklás szerint a kormány a kormányzó „elévülhetetlen érdemeinek” megörökítésével annak a közóhajtnak („hálának”) kíván eleget tenni, amely „a nemzetben egyetemes erővel nyilvánult meg” az évforduló alkalmából. Ráadásul az ezt szolgáló törvénytervezet, a munkahelyteremtéshez, illetve az egészségügyi ellátás fejlesztéséhez is hozzájárulva, „régóta nélkülözött közérdekű alkotások” létesítéséről is rendelkezik, amelyeket természetesen a kormányzóról neveznek el.²⁹

A konzervatív *Budapesti Hírlap* vezércikkében a „hála törvényének” nevezte a törvényjavaslatot. Ennek szövegét – a lapok többségéhez hasonlóan – közölte is. Ebből az alkalomból azonban csak a *Budapesti Hírlap* és a *8 Órai Újság* hasábjain volt olvasható önálló vezércikk. Mindkettő megállapította, hogy a törvényjavaslat teljes joggal beszél a kormányzó, az „első magyar ember” „elévülhetetlen érdemeiről”, azaz, teljesen érthető, hogy „örök életű alkotások” létrehozásával „ércnél maradandóbb emléket” kíván a kormány állítani a kormányzó bel- és külpolitikai sikereinek. Az utóbbi szerint – mint már jeleztük – az elmúlt tíz évben Horthy „bölcs országlása” „új világot teremtett”, mert a „trianoni ájulásból feltámasztotta a nemzetet”. A *Budapesti Hírlap* arra is felhívta a figyelmet, hogy a létrehozandó alkotások szimbolikus üzenetet is hordoznak. A gyógyintézetek létrehozása ugyanis arra utal, hogy Horthynak sikerült leküzdenie azt a súlyos betegséget, amely „a nemzet

²⁹ *Képviselőházi Napló, 1927-1931*. XXV. köt. [a továbbiakban: *KN 1927*]. (1930. február 12.) 49-50.; *Képviselőházi Irományok, 1927-1931*. XX. köt. [a továbbiakban: *KI 1927*]. 114.

lelkét sorvasztotta”, a felépítendő lakások pedig annak férfinak állítanak emléket, aki újból „lakhatóvá tette hazánkat”.³⁰

A benyújtott javaslat elfogadásának mikéntjéről, Almásy László, a képviselőház elnökének kezdeményezésére február 15-én pártközi értekezletet tartottak. Amellett, hogy a javaslatot változtatás nélkül elfogadták, a pártok képviselői megállapodtak arról, hogy előadónak olyan személyt kér fel a miniszterelnök, aki a Ház teljes bizalmával rendelkezik, illetve a képviselőház díszülésén rajta kívül más nem is fog felszólalni. Ezzel Bethlen elérte, hogy vita nélkül fogadja el a képviselőház a javaslatot. A szociáldemokraták, ezen a fórumon is, általános amnesztiát és a kivételes törvények hatályon kívül helyezését követelték, jelezve, hogy a pártértekezlet határozatát csak pártjuk informálása érdekében veszik tudomásul, de követeléseik nem állnak junktimban a törvényjavaslattal.³¹

A képviselőház közjogi és pénzügyi bizottságának együttes ülése, február 18-án, a sajtóértesülések szerint egyhangúlag, Gaál Gasztont, a miniszterelnök által felkért képviselőt választotta meg a javaslat előadójának. Ezt követően az általános vita során Vass József népjóléti miniszter, miniszterelnök-helyettes megnyugtatta a bizottsági tagokat azzal kapcsolatban, hogy a törvényjavaslatban létesítendő intézmények és művek létrehozása az adózóknak nem jelent újabb megterhelést, mert vagy meglévő, vagy építés alatt álló intézményekről van szó, illetve a szükséges anyagi fedezet rendelkezésre is áll. Mindemelllett munkalehetőséget is biztosítanak. Györki Imre és Várnai Dániel szociáldemokrata képviselők továbbra is a pártértekezleten képviselt álláspontjukhoz ragaszkodtak, illetve hangot adtak azon véleményüknek, hogy sokkal több munkahelyet biztosítana ez a jogszabály, ha mindegyik intézmény újonnan épült lenne.³² Az amnesztia és a közszabadságok ügyében a liberális Rassay Károly is egyetértett a szociáldemokratákkal, azonban a kormányzó személyes érdekeit és a felvetett problémák

³⁰ 8 Órai Újság, 1930. február 14. 1.; *Budapesti Hírlap*, 1930. február 13. 1.

³¹ *Budapesti Hírlap*, 1930. február 16. 10.

³² *Népszava*, 1930. február 19. 3-4.

megoldását megítélése szerint határozottan külön kell választani. A „kormányképes” ellenzék megszervezésével foglalkozó liberális politikus azt is kiemelte, hogy a közmunkák kiírásának és a pénzfelhasználásnak nyilvánosnak kell lennie, annak érdekében, hogy a kormányzó személyéhez kapcsolódóan fel se merülhessenek ezzel kapcsolatos vádak.³³ A kormány részéről Vass József és Zsitvay Tibor igazságügy miniszter jelezte, hogy lesz amnesztia, de részleteket nem közöltek. A részletes vita során a bizottság három ponton módosításokat javasolt a javaslat szövegében, illetve kérte a Háztól annak sürgős tárgyalását és elfogadását. A módosítások közül a leglényegesebbnek az a finomítás tekinthető, amellyel az 1. § Horthy megválasztására utaló mondatában kicserélték a javaslatban szereplő „megválasztatása” szót a „megválasztása” szóra.³⁴ A módosításokat, így ezt is, a *Nemzeti Újság* „lényegtelen stiláris” változtatásoknak nevezte.³⁵ A kultuszépítés nyelvezetét vizsgálva azonban ez nem tekinthető lényegtelennek, mert a „megválasztatása” külső beavatkozást sugall, míg a „megválasztása” nem. Az együttes bizottsági jelentést Gaál Gaszton még aznap beterjesztette a Ház elé.³⁶

A képviselőház február 20-án, csütörtökön, a mindösszesen 22 perc hosszúságú díszülésen, egyetlen napirendi pontként tárgyalta a törvényjavaslatot. A napirend ismertetésekor „élénk felkiáltások” voltak hallhatóak a „Ház minden oldalán”, a kormányzót felállva éltették a fekete ruhába öltözött képviselők. A napilapok a következő napon a kormányzó „tomboló”, „lelkes”, „emelkedett”, „méltóságteljes”, de egyszerű ünnepléséről, illetve a tizennégy szociáldemokrata hiányáról számoltak be. Az ellenzéki párt ugyanis 19-én és 20-án több értekezletet tartott, amelyeken arról döntöttek, hogy a képviselőcsoportjuk nem vesz részt az ülésen.³⁷ A *Nemzeti Újság* szerint ezzel újból azt bizonyították,

³³ *Magyarság*, 1930. február 19. 5.; Vö. L. Nagy Zsuzsa: *Bethlen liberális ellenzéke. (A liberális polgári pártok, 1919-1931)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 214-218.

³⁴ *KI* 1927: 112-114.

³⁵ *Nemzeti Újság*, 1930. február 19. 7.

³⁶ *KI* 1927: 173-175.; *KN* 1927 (1930. február 18.): 150.

³⁷ *Az Est*, 1930. február 20. 1-2. és február 21. 4.

hogy „engesztelhetetlen ellenségei mindennek, ami a magyar szívből fakad”, azaz a „mi” és az „ők” megkonstruálásakor a hazafiatlanság vádjával illetve távolmaradása miatt az ellenzéki pártot, miután – a propaganda beállítása szerint – Horthy Miklós mögé minden hazafinak kötelessége volt felsorakoznia.³⁸

A díszülésen az agrárpárti bizottsági előadó tartott beszédet, amelyet többször – a *Nemzeti Újság* szerint percenként – taps, illetve éljenzés szakított meg. Felszólalásában kihangsúlyozta a törvényjavaslat rendkívüliségét, amely nem „pártszempontok” alapján született meg, hanem egyértelműen a törvényhozás „spontán tiszteletadásának” tekinthető. Tiszteletadás annak az államfőnek, akinek – ahogyan ez a jubileum során oly sokszor elhangzott – „személyes ténykedésével” elválaszthatatlanul összekapcsolódott az elmúlt tíz év minden egyes eseménye. Az ünnepi beszéd visszatekintett erre az időszakra és megállapította, hogy miután rendkívül nehéz viszonyok közepette a „sors” az ország élére állította, „ezer veszély között” is példát és irányt mutatott, a „legsúlyosabb helyzetben” is mindig „hívó”, „remélő”, „bízó”, és „utolsó idegszálát tekintve is” mindig magyar volt.³⁹ A törvényjavaslatot természetesen a Ház általánosságban és részleteiben is elfogadta, majd másnap a harmadszori olvasásra is sor került. A törvényhozás folyamatának megfelelően ezt követően a felsőház elé került a javaslat, amit még 21-én sürgősséggel elfogadásra javasolt a felsőház közjogi és törvénykezési, valamint pénzügyi bizottságának együttes ülése. Jelentésükben kihangsúlyozták, hogy Horthy „gondviselésszerű küldetése” tette lehetővé, hogy a nemzet az elvesztett háború, a „rákényszerített igazságtalan békekötés”, a „belső forradalmak”, illetve a pénzügyi és gazdasági válságok ellenére fennmaradt és a haladás útjára lépett.⁴⁰ A bizottság kérésének megfelelően, a házszabály alapján sürgősségi indítvány elfogadásával,

³⁸ *Nemzeti Újság*, 1930. február 21. 3.; Vö. Szabó Márton: *Politikai idegen. A politika diszkurzív szereplőinek elméleti értelmezése*. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2006. 73-75.

³⁹ *KN 1927* (1930. február 21.): 221-222.

⁴⁰ *Felsőházi Irományok, 1927-1931*. XII. köt. 10-11.

még aznap, szintén ünnepélyes keretek között tárgyalta a javaslatot a felsőház. A bizottság előadója Berzeviczy Albert, az MTA elnöke volt. Beszéde előtt azonban még a felsőház elnöke, báró Wlassics Gyula is méltatta a kormányzót, aki – szerinte – már életében méltóvá vált arra, hogy törvénybe iktassák érdemeinek elismerését. Berzeviczy ünnepi beszédében szintén végigtekintett az eltelt időszakon. Felidézte a kormányzóválasztást, amely – a szimbolikus kezdet motívumát alkalmazva – megítélése szerint „a kínjaiból új öntudatra ébredt nemzet közakarátát valósította meg”.⁴¹ Az általa említett „közakarát” azonban alapvetően nem spontán társadalmi megnyilvánulás volt, hanem a Fővezérség által megszervezett és irányított országos kampány eredménye, amellyel Horthy országos elfogadottságát igazolhatták, s így – a kormányzó és a kiépülő rendszert legitimálandó – a nemzet akarataként állíthatták be a kormányzóválasztást.

Horthy Miklós „országzásának” jubileumát megörökítő 1930. évi XI. tc. március 1-jén lépett életbe. Az 1. §, a kultusz valóságértelmezésének megfelelően megerősítette még fővezérként a „haza védelmében” és „megmentésében” véghezvitt érdemeit, majd rögzítették, hogy kormányzóként is „elévülhetetlen érdemeket” szerzett azzal, hogy a nemzetet a „megerősödés” és a „fejlődés” útjára vezette, tehát a Bethlen-kormányzat vitathatatlan konszolidációs eredményeit a kultusz a kormányzónak tulajdonította, amivel utólag igazolhatták mindazokat a vágyakat, amelyeket a személyével kapcsolatban korábban megfogalmaztak.⁴² A 2. § azon „országos érdekű műveket” és intézményeket sorolta fel, amelyeket róla neveznek el. Közöttük fővárosi és vidéki egészségügyi intézmények mellett egy budapesti kertes családi ház-telep és a Boráros-tér és a Lágymányos között felépítendő híd is megtalálható volt.⁴³ A 3. § arról intézkedett, hogy az ötpengős

⁴¹ *Felsőházi Napló, 1927-1931.* V. köt. (1930. február 21.) 95-97.

⁴² Horthy, bár semmilyen politikai döntés nem születhetett a beleegyezése nélkül, szerepfelfogásának megfelelően a '20-as években nem vett részt a kormánypolitika alakításában.

⁴³ Bethlen István a február 15-i pártközi értekezleten fejtette ki, hogy azért ezt a hidat nevezik el a kormányzóról (amely csak 1937-re készült el), mert „annakidején ennek a

ezüstérmék egyik oldalukon Horthy képmását viseljék „országglásának tizedik évfordulóját megörökítő körirattal”.⁴⁴ Az érméket csak június 25-én kezdték el verni, ezek külalakjáról a pénzügyminiszter az 1930. évi 1170. és 1173 P.M. sz. rendeletében rendelkezett.⁴⁵ Hasonlóan a kormányzó arcképét örökítette a magyar posta is a március 1-jén kibocsátott jubileumi bélyegeivel, igaz, erről nem ez a törvény határozott.⁴⁶

A FŐVÁROSI JUBILEUMI ÜNNEPSÉGEK

A jubileumi ünnepek, nem hivatalos keretek között, már március 1-jét megelőzően megkezdődtek Budapesten. Február második felében egyre többször tájékoztatott a sajtó a vallási, tudományos, gazdasági és politikai szervezetek, egyes társadalmi egyesületek ünnepi alkalmairól és a kormányzót üdvözlő táviratairól. A társadalmi egyesületek közül a Társadalmi Egyesületek Szövetsége (TESz) budapesti rendezvényeiről szükséges külön is szót ejteni, tekintettel arra, hogy a jubileumban központi szerepet vállalt, másrészt a február 28-i rendezvénye az országos évforduló nyitányának tekinthető.

Egy nappal „az ország történelmének piros betűs ünnepe” előtt ugyanis már „lobogódíszbe öltözött” a főváros, különösen a TESz által szervezett felvonulás útvonalán. A nemzeti színek, a kormányzói portrék a következő napokban is a főváros utcáit, kirakatait díszítették. Az egyetemi hallgatók, egyesületek, dalárdák és politikai pártok képviselőiből álló menet négy óra után az Erzsébet-híd pesti hídfőjénél gyülekezett nemzeti színű, egyesületi zászlókkal, jelképekkel, fáklyákkal

hídnak budai végződésénél vonult be a fővárosba”. *Újság*, 1930. február 16. 2. A jubileum során nem ez volt az egyetlen példa arra, hogy – a szimbolikus térhasználat részeként – a köztér elnevezéseket Horthy „nemzetmentő” tevékenységéhez igazították.

⁴⁴ *Magyar Törvénytár. Az 1930. évi törvénycikkek.* Jegyz. Degré Miklós, Várady-Brenner Alajos. Franklin Társulat, Budapest, 1931. 186-187.

⁴⁵ *Magyarországi Rendeletek Tára. 1930.* Magyar Kir. Belügyminisztérium, Budapest, 1930. 712-713., 735-736.

⁴⁶ *Rendeletek Tára a Magyar Királyi Posta részére*, 1930. február 28. 69.

illetve a tizedik évfordulóra utaló transzparenszekkel. A nézelődők által kísért „sok tízezer főre tehető embersereg” a kormányzót éltetve, lovas rendőrök vezetésével öt óra után vonult fel a Várba. Hat órakor, amikor „egetverő éljenzés” kíséretében megjelent a kormányzói lakosztály erkélyén Horthy, feleségével és fiával, Miklóssal, kezdetét vette egy nagyszabású hangverseny, amelyen majdnem 1600 énekes vett részt. Negyed nyolc körül a TESz és a főváros közel kétszáz fős küldöttsége kereste fel a kormányzót. Perényi Zsigmond a TESz nevében kijelentette, hogy meghajoltak az államfő február elején nyilvánosságra hozott kérése előtt, amelyben az ország gazdasági helyzetére való tekintettel a költséges ünnepség elkerülését kérte.⁴⁷ Beszédében a szimbolikus kezdet motívumát alkalmazva 1919-ről úgy beszélt, hogy akkor „megváltóként” üdvözölte a fővezért a társadalom, mert ő volt a válságból kivezető „első reménysugár”. Horthy válaszában megköszönte a magyar társadalom és a főváros hódolatát.⁴⁸

Március 1-jén a jubileumi rendezvények nyitányaként a kormányzó fél 9 után Gömbös Gyula és Vass József társaságában megsejmelte a Millenáris Emlékműhöz kivezényelt csapatokat, és megkoszorúzta a Hősök Emlékkövét. Az ünnepség, amelyről fényképek, illetve néma- és hangos filmek is készültek, nem volt hosszabb negyedóránál, de ez az idő is elég volt arra – írja a korabeli sajtó –, hogy az Andrássy úton „tízezzrel sorakozzanak fel a járókelők”, hogy kalapjukat levéve éljenezzék a Várba visszatérő kormányzót.⁴⁹ A jubileumi rendezvények ezt követően egymással párhuzamosan kerültek lebonyolításra. Horthy a Várban fogadta az őt üdvözlő küldöttségeket. Fél 11-kor az Országgyűlés két házának elnökét, negyed órával később Vass József miniszterelnök-helyettest és a kormány tagjait.⁵⁰ A honvédség küldöttsége 11 óra 15

⁴⁷ *Pesti Hírlap*, 1930. február 9. 2.

⁴⁸ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1. 5.; *Pesti Hírlap*, 1930. március 1. 2.

⁴⁹ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1. 1.

⁵⁰ Bethlen István Párizsban tartózkodott, a hivatalos tájékoztatás szerint a megfázásának köszönhető gyengélkedése miatt, emiatt üdvözlő táviratot küldött a kormányzónak. Személyesen harmadikán tett tisztelő látogatást Horthynál. *Magyar Hírlap*, 1930. március 4. 2.

perckor tisztelgett az ország „Hadura” előtt. A hercegprímás távozása után, délben fejezték ki jókívánságaikat a külföldi követek, köztük a pápai nuncius is.⁵¹

A délelőtti folyamán a történelmi egyházak központi hálaadó miséken és istentiszteleteiken ünnepelték a jubiláló kormányzót. Reggel 9 órakor az erre az alkalomra feldíszített és kivilágított Mátyás-templomban Serédi Jusztinián esztergomi érsek celebrált hálaadó szentmisét, amit az Országos Katolikus Szövetség rendezőbizottsága készített elő, és ők is igazították el a megjelenteket. Közöttük József Ferenc és Albert királyi herceg, Orsegrino Cesare pápai nuncius, magyar püspökök, a képviselőház, a felsőház elnöke és a főpolgármester mellett államtitkárok, főispánok, országgyűlési tagok, a honvédség tisztikarának képviselői is jelen voltak. Tíz órakor a helyőrségi templomban Hász István tábori püspök pontifikált misét a tisztikar jelenlétében. Horthy, a kultusz szimbólumrendszerének megfelelően az ország „első kormányosának” nevezte, aki – erősítve a kiválasztottság tudatát – utat mutat egyrészt az „Ígéretföldje” (a mitikus gondolkodásban a „minden lehetséges jók”, a megpróbáltatások és a szenvedések nélküli világ), másrészt, a „feltámadás”, a területi revízió felé.⁵² A Kálvin téri református templomban negyed 11-kor kezdődött a rádió által szintén közvetített ünnepi főistentisztelet, ahol Ravasz László dunamelléki püspök Zakariás próféta könyve 4. részének 6. verse („Nem erővel, sem hatalommal, hanem az én lelkem által”)⁵³ alapján tartott prédikációjában kihangsúlyozta, hogy a kormányzó a „magyar akarat”, a „magyar reménység”, aki az Isten lelke által vezeti azt az országot, amelynek visszaadta a „hitét önmagában”. A Deák téri evangélikus templomban negyed 12-kor kezdődött az ünnepi istentisztelet. Geduly Henrik tiszakerületi püspök Ézsaiás könyve 9. részének 1. versére („A nép, mely

⁵¹ *Nemzeti Újság*, 1930. március 2. 4.; *Pesti Hírlap*, 1930. március 2. 3.

⁵² Szabó Márton: *Politikai idegen*. i. m. 190.; Zeidler Miklós: i. m. 53.

⁵³ A bibliai idézetek az alábbi kiadásból származnak: *Szent Biblia*. Brit és Külföldi Biblia Társulat, Budapest, 1928. 1016.

setétségben jár, lát nagy világosságot”)⁵⁴ hivatkozva Horthyt a „nemzetmentés” és „nemzetépítés” végrehajtójának, „a magyar hit apostolának” nevezte, aki Isten eszközeként „támasztott a sötétségben világosságot”. A protestáns egyházak képviselői délután egy óra előtt még személyesen is üdvözölték a kormányzót. A görög-keleti katolikusok, az unitáriusok, a neológ és az ortodox izraeliták szintén tartottak istentiszteleteket.⁵⁵

A székesfőváros törvényhatósági bizottságának ünnepi díszközgyűlésének alkalmára nemzeti és városi színekkel díszítették fel az Új Városháza épületét és a közgyűlési termet is. Erre az alkalomra nemzetiszínű keretbe foglalt meghívót készítettek, amelyből megtudhatjuk, hogy a főváros „hálás szeretettel” és „ragaszkodással” ünnepli a nemzet „biztos kezű vezetőjét”, Budapest „jóakarató pártfogóját”. A tervezett 11 óra helyett csak háromnegyed órával később kezdődött az ünnepi rendezvény, miután eredeti szándékuktól eltérően a szociáldemokraták is megjelentek. A kialakult helyzet miatt pártközi értekezletre került sor, ahol engedélyezték Peyer Károlynak, hogy napirend előtt indokolja megjelenésük okait, igaz, a kormánypárti képviselők kivonultak felszólalásának kezdetekor. A szociáldemokrata politikus a jubileumi amnesztia elégtelenségének mértékével, s a meghívó számukra sértő mondataival indokolta rendkívüli megjelenésüket. Utóbbiak „félművelt” és „idegen értelmiség” forradalmi tevékenységéről szóltak.⁵⁶ Ezzel kapcsolatban a *Budapesti Hírlap* és a *Magyarság* „ünneprontásról” írt, mert – mint láttuk – a kormányzó „nemzetegyesítő” politikáját negligálják a szociáldemokraták hozzáállása mellett a *Fővárosi Közlöny* kifogásolt kijelentései is.⁵⁷ A szociáldemokraták távozása után Ripka Ferenc főpolgármester, majd Sipőcz Jenő polgármester tartott, a jegyzőkönyv szerint, éljenzéssel és helyesléssel többször megszakított, ünnepi beszédet. A főpolgármester a kormányzó és a szintén „honalapító”

⁵⁴ Uo. 768.

⁵⁵ *Pesti Hírlap*, 1930. március 2. 2-3.

⁵⁶ *Fővárosi Közlöny*, 1930. március 4. 579-584.; *Népszava*, 1930. március 2. 1-2.

⁵⁷ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 2. 3.; *Magyarság*, 1930. március 2. 1.

IV. Béla között vont párhuzamot. Sipőcz Jenő Horthy pártok felettiségeire helyezte mondanivalójának lényegét, a „nemzet egységének” szimbólumának nevezte őt, akinek személye már „történelmi magasságokba emelkedett”. Megbecsülésük jeléül arra tett javaslatot a közgyűlésnek, hogy festessék meg a kormányzó arcképét; építsenek fel egy a kormányzó nevét viselő szeretetotthont; a Várbástyának a miniszterelnökségi palota és a Mátyás-templom közötti részét nevezzék el Horthy Miklós-bástyának; a kelenföldi szülőotthont a kormányzó feleségének védőszentjéről, Szent Magdolnáról nevezzék el; végül a székesfőváros elsején mintegy 38000 rászorultat részesítsen ünnepi ellátásban. A közgyűlés természetesen elfogadta az előterjesztést. A főpolgármester által kijelölt küldöttség március 15-én adta át a kormányzónak a hódoló feliratot, amelyben Horthyt a „magyarok Istene” által az „utolsó percben” elküldött „nemzetmentőnek” nevezték.⁵⁸

A fővárosi jubileumi rendezvények az Operaház, a rádió által szintén közvetített esti díszelőadásával fejeződtek be, amelyen kizárólag meghívtak vehettek részt. A *Nemzeti Újság* szerint a millennium óta nem került sor hasonló rendezvényre.⁵⁹ A sajtó meglehetősen részletes felsorolást adott az „ország első emberét” ünneplő fényűző díszelőadáson megjelent világi előkelőségekről.⁶⁰ A listán látszik, hogy a politikai, gazdasági, katonai és kulturális, illetve az egyházi elit reprezentációjáról van szó, a katolikus egyházi elit kivételével. Ugyanis a hercegprímás, miután Herczeg Ferenc „A holicsi Cupido” című, két fiatal szerelmi vívódásáról szóló egyfelvonásos színdarabját az évfordulóhoz és a püspöki karhoz is méltatlannak találta, inkább a távolmaradás mellett döntött.⁶¹ A záró rendezvényen „dörgő taps és éljenzés” kíséretében jelent meg a kormányzói pár fél nyolc után. Az Operaház és a Nemzeti Színház

⁵⁸ *Fővárosi Közlöny*, 1930. március 4. 585-586., március 25. 767-769.

⁵⁹ *Nemzeti Újság*, 1930. március 2. 10.

⁶⁰ *Magvarság*, 1930. március 2. 7-8.

⁶¹ *A püspöki kar tanácskozásai. A magyar katolikus püspökök konferenciáinak jegyzőkönyveiből, 1919-1944.* Szerk.: Gergely Jenő. Gondolat Kiadó, Budapest, 1984. 161.; Herczeg Ferenc: *A holicsi Cupido*. In: *Uő: Kilenc egyfelvonásos*. Singer és Wolfner, Budapest, 1924. 71-103.

tagjai által előadott műsor a Himnusszal kezdődött, majd Voinovich Géza prologusa hangzott el, amelyben az országot felemelő „tenger hőseként” köszöntötték a kormányzót.⁶² A díszelőadás műsorának nagy részét zeneművek tették ki: Bartók Béla, Kodály Zoltán, Liszt Ferenc, Dohnányi Ernő és Hubay Jenő szerzeményei.⁶³

A JUBILEUMI ÜNNEPSÉGEK VIDÉKEN

A kormányzóválasztás jubileumakor a központi szervezés eredményeképpen országszerte ünnepi rendezvényeket tartottak, amelyekben az egyházak mellett a társadalmi egyesületek, illetve a helyi önkormányzatok egyaránt szerepet vállaltak.

A történelmi egyházak február utolsó napjaiban adtak arról tájékoztatást, hogy milyen módon kívánják megünnepelni a tízéves kormányzói évfordulót. A római katolikus érsekek, püspökök pástorleveleikben saját egyházmegyéjük templomaiban március 1-jére az iskolák és a világi hatóságok meghívásával tartandó hálaadó ünnepi szentmisék megtartását, illetve meghatározott időtartamú harangozást rendelték el. Ugyanezt tették a protestánsok is, annyi különbséggel, hogy a kisebb gyülekezetekben másodikán is sor kerülhetett a hálaadó istentiszteletekre, azonban a harangokat szombaton tíz órakor mindenhol meg kellett szólaltatni. Hangsúlyt fektettek az egyházi és iskolai épületek feldíszítésére, illetve – a politikai szocializációs folyamat részeként – a tanulóknak az évforduló jelentőségéről történő tájékoztatására is.⁶⁴ Mindezen egyházi rendelkezésekből természetesen Horthy érdemeinek méltatása sem maradt el. A katolikus főpapok a hadseregszervező „nemzetvezér” „honmentő” küldetésére, bölcs „országglására” hívták fel a figyelmet, amely során a magyar nemzetet a „mélységes elsüllyedésből”

⁶² *Az Est*, 1930. március 2. 10.

⁶³ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 2. 7-8.

⁶⁴ Vö. Szabó Attila: Iskolai ünnepek és megemlékezések a Horthy-korszakban. (Ünnepnapok a szigetvári Magyar Királyi Állami "Rezső" Polgári Fiúiskolában). In: *Somogy megye múltjából*. 31. Szerk.: Bősze Sándor. Kaposvár, 2000. 120-122.

kiemelte. Értékelésüket, a kultuszépítés gyakran alkalmazott technikájaként, a „Gondviselésre” való hivatkozással kívánták felerősíteni. A kultusz által alkalmazott érvrendszerben az egyházak ilyen tartalmú állásfoglalásainak jelentőségét nem szükséges magyarázni. A protestáns egyházfők főpásztori levelei sem maradtak el a kormányzó érdemeinek méltatásában, az államfő „bölcsségéről”, „önzetlenségéről”, és a „tiszteletet parancsoló személyéről” írtak.⁶⁵

A törvényhatóságok március 1-jén, 11 órai kezdettel ünnepélyes díszközgyűléseket tartottak, és az ekkor elfogadott hódoló felirataikban „az államfőt hálájukról, ragaszkodásukról és hűségükről” biztosították. Ezen alkalmakkor az illetékes vármegye főispánja, alispánja, a városok polgármesterei, vagy az országgyűlés tagjai tartották a kormányzót méltató ünnepi beszédeket. E díszközgyűlések több esetben arról döntöttek, hogy közterületet, vagy közintézményt neveznek el Horthy Miklósról, és arra is volt példa, hogy a kormányzó arcképének megfestetéséről határoztak. A törvényhatóságok közel kétszáz fős küldöttségét Horthy március 15-én fogadta a Várban, amikor az említett felirataikat, a „hálás” „nemzet üdvözlétéként” átadták.⁶⁶

A vidéki rendezvényekkel kapcsolatban végezetül szükséges megemlíteni, hogy a helyi kereskedelmi és iparkamarák, egyetemek, illetve egyes társadalmi egyesületek, különösen a TESz keretein belül, annak február 16-án közzétett felhívására, saját rendezvényt (díszülés, fáklyás felvonulás) tartottak az évforduló alkalmából.⁶⁷ A jubileum vidéki eseményei közül kiemelhető, hogy a kormányzót február 27-én, kenderesi tartózkodásakor, a lakosság a Horthy-kastély udvarán fáklyákkal felvonulva köszöntötte.⁶⁸

⁶⁵ *Budapesti Hírlap*, 1930. február 22. 6.; *Pesti Hírlap*, 1930. február 23. 3. és február 25. 3.; *Nemzeti Újság*, február 23. 6.; Vö. Gergely, 1984: i. m. 161.

⁶⁶ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 2. 4-5., március 18. 7-8.; *Pesti Hírlap*, 1930. március 2. 8.

⁶⁷ *Budapesti Hírlap*, 1930. február 16. 4. és február 25.; *Nemzeti Újság*, 1930. március 2. 6.

⁶⁸ *Pesti Hírlap*, 1930. február 28. 3.

PILCH JENŐ HORTHY ÉLETRAJZA

A kormányzóválasztás jubileumára Az *Est* értékelése szerint „szép, az alkalomhoz illő méltó köntösben”, újra megjelent az Athenaeum kiadásában Pilch Jenő katonatiszt-hadtörténész reprezentatív Horthy Miklós életrajza, amely először 1928-ban, a kormányzó hatvanadik születésnapja alkalmából került kiadásra. A „kitűnően megírt könyv” megjelenéséről Az *Est* idézett cikke adott tájékoztatást. Eszerint az életrajz lapjain fényképekkel illusztrálva kerülnek bemutatásra Horthy életének „izgalmas fordulatai”, és kibontakozik az „új Magyarország megalakulásának és stabilizálódásának egész története” – olvashatjuk. Az idézett cikk azt is kihangsúlyozta, hogy a szerző pontos és megbízható adatokkal és dokumentumokkal dolgozott, így a könyve forrásmunkának is tekinthető.⁶⁹

Az utóbbi kijelentést nem vitatjuk, mert az életrajz tényleg alapos, és forrásként is használható, azonban szakszerűnek, kiegyensúlyozottnak egyáltalán nem. A 208 oldalas jubileumi kiadás a korábbi (1928-as) rövidített változata, így az adatgazdagsága értelemszerűen csökkent. Szerkezetük azonban alapvetően azonos, néhány fejezet címének megváltozását, illetve az 1920 utáni időszakot ismertető fejezeteket leszámítva. Mindez azonban csak 22 oldal. Ennek köszönhetően az újabb kiadás is a „nemzetmentő” fővezér képe köré szerveződik, ugyanis az életrajz alapvető célja az volt, hogy bemutassa milyen szerepet játszott a kormányzói hivatalát immár tizedik éve betöltő Horthy Miklós a Nemzeti Hadsereg megszervezésében, és „minő elévülhetetlen érdemeket szerzett” a „pusztulás és végenyészet szélére jutott ország megmentésében”.⁷⁰

Az első világháborút megelőző időszak meglehetősen röviden került bemutatásra. A „Novara hőse” című fejezet azonban részletesen

⁶⁹ Az *Est*, 1930. február 26. 9.

⁷⁰ Pilch Jenő: *Horthy Miklós. A tízéves kormányzói évfordulóra*. Atheneum, Budapest, 1930. 6.

ismertette a Horthy világháborús szerepét, haditetteit, amelyeket a „legjelentősebbeknek” nevezett.⁷¹ Kétségtelen, hogy Horthy egy eredményes és kiváló tengerésztiszt volt. Ezt sugallva, de a kultikus megfogalmazás miatt már túlzó módon, több alkalommal is kihangsúlyozásra került például a sorhajókapitány „bátorsága”, „vitézsége”, „bámulatot keltő elszánt elhatározása”, illetve „merész tetteinek” kimagasló jelentősége.⁷² Mindez szerepet játszott abban – olvashatjuk –, hogy az uralkodó az „erőskezű”, „legvitézesebb tisztjét” nevezte ki a flotta főparancsnokává.⁷³ Az 1918-as időszak bemutatásából azonban kimaradt a főparancsnoki szigorának részletezése.

Az életrajz a fővezéri tevékenységét bemutató fejezetekben, a kultuszépítés logikájának megfelelően, kihangsúlyozta Magyarország bel- és külpolitikai válságos helyzetét, a politikai széthúzást és azt a tudatos „aknamunkát” amelynek következményein úrrá kellett lennie Horthynak, ezzel is kihangsúlyozva a „nemzetárulók” ellenpólusának tekintett fővezér jelentőségét. A „nemzetmentés” folyamata; amely a hadseregszervezés és a „diadalútként” értékelt bevonulásai mellett az „elernyedtt tömeg” felrázását, a társadalom vigasztalását, lelkesítését jelentette; alapvetően kronologikus rendben került bemutatásra.⁷⁴ Maga a „honmentés”, mint a tárgyalt időszak eseményeinek interpretációja, illetve a „honmentő” vezér képe már jóval az életrajz megjelenése előtt kialakult, viszont egységes szerkezetbe Pilch Jenő foglalta először, tovább erősítve azt az egyes fejezetek címeivel (*Örvény szélén, A honmentés első lépései, Az első diadalutak*). A szóhasználat kiemelkedő szerepére az is kitűnő példa, összefüggésben természetesen a fentiekkel, hogy a román kivonulás során felszabadult területeket a Nemzeti Hadsereg által „felszabadított” vagy „visszafoglalt” területeknek nevezte az életrajzíró, a főváros pedig „katonai megszállás” alá került november közepén, miközben az említett események nem Horthy tevékenységének

⁷¹ Uo. 13.

⁷² Uo. 18., 20., 28., 35.

⁷³ Uo. 40., 46.

⁷⁴ Uo. 113.

az eredményeként következtek be.⁷⁵ A tárgyilagosság hiányát jelzi az is, hogy Pilch a fehérterrort atrocitások összességeként, „népítéletként” értékelte, Horthy felelősségét így megkerülte.⁷⁶

Az „országmentés”, az életrajz alapján, azonban nemcsak az eddigiekben ismertetett katonai eseményekből, hanem a törvényes, alkotmányos rend helyreállítását célzó politikai intézkedésekből is állt. A fővezér jelentősége ezen a téren a Huszár-kormány megalakulásában játszott szerepe miatt értékelődött fel Pilch szerint, amikor személye „mindenek fölé emelkedett”, ugyanis ezzel megteremtődött a lehetőség az ország alkotmányos életének konszolidálódására.⁷⁷ Ezt követően az „alkotmányos élet és jogrend” fenntartásában a fővezér továbbra is kiemelkedő szerepet játszott, így az addigi eredmények nem vesztek el.⁷⁸ A kormányzóválasztást – a már kanonizálódott magyarázatnak megfelelően – a szerző is a társadalom „közóhajtásaként” értékelte, miután az iránta érzett „szeretet és hála” a „társadalom minden rétegében” folyamatosan nőtt.⁷⁹

Az életrajz Horthy Miklós kormányzóságának első évtizede című fejezete az ország bel- és külpolitikai konszolidációjának vázlatos bemutatása mellett meglehetősen átfogóan tárgyalta a kormányzó reprezentatív, közéleti szerepét. Az ország különböző pontjain tett látogatásai, az újonnan épített közintézmények átadása, szobrok és emlékművek felavatása, vitézavatások és egyéb közszereplései során az életrajzíró szerint Horthy a „még mindig kishitű, elernyedtt tömeg” felrázásához és a nemzet „egy cél felé irányításához” járult hozzá.⁸⁰ Mindent egybevéve, ennek a fejezetnek a fényében, a kormányzó a tevékenysége során irányt mutat a nemzetnek, gondoskodik róla, vezeti, és természetesen, ha kell, neveli is azt. A „honmentő” vezérkép a kormányzóválasztás jubileumára

⁷⁵ Romsics Ignác: i. m. 12-13.; Pilch Jenő: i. m. 101-102., 104., 122-124.

⁷⁶ Pilch Jenő: i. m. 83-84., 95.

⁷⁷ Uo. 135-137.

⁷⁸ Uo. 142.

⁷⁹ Uo. 149.

⁸⁰ Uo. 191.

tehát már az életrajzíró értékelésében is kiegészült egy a nemzetet „bölcse” vezető államfő képével.

A JUBILEUM ÜNNEPLÉSE KÜLFÖLDÖN

Horthy Miklós kormányzóvá-választásának tizedik évfordulóját a külföldön élő magyarok szintén ünnepelték, általában egyes európai fővárosok magyar külképviselőin, például Londonban, Párizsban, Hágában, Athénben, és Szófiában, vagy Berlinben a Collegium Hungaricum falai között.⁸¹

Az évforduló eseményeiről, előkészületeiről angol, német, francia, olasz és finn lapok eltérő terjedelemben beszámoltak, közülük néhány fényképet is közölt a kormányzóról.⁸² Mindemellett Horthy elmúlt tízéves államfői tevékenységét méltató cikkek megjelenésére is akadt példa, amelyekről a magyar lapok igyekeztek informálni az olvasóikat. A *Newyork Herald* párizsi kiadása pozitívként hangsúlyozta ki, hogy Horthy mentette meg az országot a bolsevizmustól, és ő konszolidálta a gazdaságot.⁸³ A *Deutsche Tageszeitung* február 28-án az otrantói ütközet jelentőségét méltatva Horthy tengernagy „lovagi alakjáról” írt.⁸⁴ A magyar lapok március 1-jei számaikban ismertették a *The Times* február 28-i cikkét, amely az országot „újjászervező” alkotmányos államfőként mutatta be Horthyt.⁸⁵ A *Budapesti Hírlap* március 2-i vezércikke leszögezte, hogy az elmúlt tíz év bel- és külpolitikai eredményeiről, az emigráció tevékenysége ellenére, létezik egy pozitív hangvételű vélemény is az európai közvéleményben, amely a kormányzó „nagy” külföldi népszerűségét jelzi. Ennek oka a lap értékelése szerint az, hogy a

⁸¹ *Nemzeti Újság*, 1930. március 4. 5-6.

⁸² A külügyminisztérium utasította a követségeket, hogy gyűjtsék össze a jubileummal kapcsolatos cikkeket. E cikkekből található egy jelentős mennyiségű válogatás: MOL K. 609. Sajtólevéltár. 1. csomó, Belpolitika, 1930. január-július, illetve 19. csomó, Horthy Miklós, 1930-1932.

⁸³ *Nemzeti Újság*, 1930. február 13. 3.

⁸⁴ *Pesti Hírlap*, 1930. március 1. 7.

⁸⁵ *8 Órai Újság*, 1930. március 1. 4.

kormányzó egész Európának „tett szolgálatot” azzal, hogy konszolidálta Magyarország helyzetét.⁸⁶ A jubileum napjaiban a magyar sajtó hasonló hangvételű külföldön megjelent cikkekkkel volt tele, amelyek Horthy érdemeit, „erőskezű” vezetését, „tisztánlátását” méltatták. Közülük az osztrák *Deutsch-Österreichische Tageszeitung* emelhető ki, amely azt állapította meg, hogy Horthynak köszönhetjük, hogy 1919-ben megakadályozta a „bolsevista hullám” tovább terjedését.

A külföldi sajtóban azonban nemcsak a fentiekben összefoglalt méltatások voltak olvashatóak, hanem egy kormányzót támadó „sajtókampány” is kibontakozott. Mivel a korszakban Magyarországon következmény nélkül nem lehetett támadni a kormányzót, így a Horthy-ellenes propagandát az emigránsok szervezték külföldön. A magyar sajtó híradásai szerint a Horthy-ellenes „minősíthetetlen támadások”, „leghallatlanabb gyalázkodások” a prágai, a bécsi és a berlini lapokban jelentek meg, több esetben magyar szerzők tollából. Az 1926 óta emigrációban élő Fényes László cikkét például az osztrák SZDP lapja, az *Arbeiterzeitung* közölte. A magyar kormány felhívta az érintett kormányok figyelmét ezen cikkekre, amelyek hivatalos állásfoglalásaikban sajnálatukat fejezték ki. Emellett egyes német és osztrák lapok visszaütötték az „elvakult marxista fanatikusok kis klikkjének” „ízléstelen” cikkeit, melyek egy „baráti nemzet” „érdemdús feje ellen” irányulnak. Igaz, tolmácsolja a *Nemzeti Újság* az egyik osztrák lap véleményét, az ilyen típusú sajtókampány „szélmalomharc” a kormányzó „vértezett alakja ellen”.⁸⁷

Végezetül, az évforduló alkalmából XI. Pius pápa; Viktor Emánuel olasz, XIII. Alfonz spanyol király, Hindenburg birodalmi elnök táviratban; a bolgár király, a lengyel és az osztrák köztársasági elnök sürgöny formájában; Hoover amerikai elnök, V. György angol király, a francia, a svájci és a brazil köztársasági elnök, a belga, a holland, a dán és a svéd

⁸⁶ *Budapesti Hírlap*, 1930. március 2. 1.

⁸⁷ *Újság*, 1930. február 21. 3.; *Magyarság*, 1930. február 23. 3. és február 25. 3.; *Nemzeti Újság*, 1930. március 1. 5. és március 4. 5.; 8 *Órai Újság*, 1930. március 1. 4.

uralkodó a budapesti akkreditált követeken keresztül köszöntötték a jubiláló kormányzót.⁸⁸

ÖSSZEGZÉS

A tanulmányban bemutatott jubileum során tovább erősödött a „legelső magyar emberről” kialakított idealizált pozitív kép.⁸⁹ Eszerint a magyar közvélemény egy tökéletes (hibákat el nem követő), mérsékelt, integráló, és a jubileumi amnesztia hivatalos magyarázatának köszönhetően megbocsátó államfőként ismerte meg a kormányzót.⁹⁰

A propaganda szerint Horthy emelte ki 1919-ben a válságból Magyarországot („nemzetmentés”), majd az 1920 utáni politikai-, gazdasági- és külpolitikai konszolidáció („országépítés”) is neki volt köszönhető. Mindezt a kultuszépítési eszközök széleskörű felhasználásával erősítették: a sajtóban megjelent méltatások, a „hála törvényének” elfogadása, az abban foglaltak megvalósítása, a jubileumi rendezvényeken elhangzott beszédek, az újra kiadott életrajz, fényképek, portrék, bélyegek, közterület elnevezések segítségével. A szimbolikus kezdet motívumának („feltámadás”, „újjászületés”) alkalmazásával az ő személye jelképezte a káoszba, az összeomlásba vezető múlttal való alapvető szakítást, a szebb jövő ígését, azaz az elszenvedett, igazságtalannak tekintett nemzeti sérelmek orvoslását, az elveszített területek visszaszerzésének lehetőségét. Államfői szerepének, személyiségének és képességeinek értékelésével annak igazolására törekedtek, hogy kizárólag Horthy Miklós méltó és alkalmas ennek teljesítésére, azaz, egyedül az általa mutatott irány tekinthető „nemzetinek”, ami minden magyar számára követendő. A vezérkép egyes elemei – ahogyan ez az alábbi táblázatban látható –, akár önmagukban, akár együttesen vizsgáljuk őket, ezt voltak hivatottak alátámasztani,

⁸⁸ *Nemzeti Újság*, 1930. március 4. 5.

⁸⁹ *8 Órai Újság*, 1930. március 4. 5.

⁹⁰ Vö. Barta Róbert: Egy memoár margójára. Horthy Miklós: Emlékirataim. In: *Rubicon*, 2001/1. sz. 72.

kifejezni, erre igyekeztek szimbolikus értelemben garanciát adni. A Horthy-kultusz ezeket együttesen alkalmazta, így egymást felerősítő hatással rendelkeztek.

A vezérkép alapvető elemeinek előfordulása az elemzett cikkekben
(1930 február-március, N=237)

„Novara hőse”	28
Horthy személyéhez kötött szimbolikus kezdet	37
Horthy történelmi érdemei	
- „nemzetmentés”	36
- „országépítés”, „honalapítás”	54
Horthy megszervezte a Nemzeti Hadsereget	14
Horthy, a magyarok Istenének küldötte, eszköze	23
Horthy, az ország hajójának kormányosa	25
Horthy személye „fix” és „szilárd” pont (tengely)	19
történelmi párhuzamok	
-IV. Béla	4
-Hunyadi János	8
-Szilágyi Mihály	2
-Kossuth Lajos	8

A kormányzóról kialakított idealizált vezérkép a kultuszépítés logikája szerint érthető. Ennek erőt, határozottságot, reményt és teljes mértékű alkalmasságot kellett sugároznia a közvélemény felé, mert az immáron már konszolidált állam jövője és az ezzel kapcsolatos felelősség kizárólag Horthy Miklós vállaira nehezedett.⁹¹

⁹¹ Olasz Lajos: i. m. 427-428.